

свої здобутки у своїх виступах на зарубіжних наукових конференціях, в численних публікаціях в іноземних виданнях.

2. АКАДЕМІЧНА РЕЛІГІЄЗНАВЧА ІНСТИТУЦІЯ

До входження України у свою незалежність в УРСР функціонувало дві науково-дослідницькі релігієзнавчі інституції – відділ (пізніше - сектор) філософських проблем релігії та атеїзму Інституту філософії Академії наук України (очолювали в різний час доктори філософських наук, професори А.Єришев, Є.Дулуман, Б.Лобовик, а з 1990 року д.філос.н. А.Колодний) та Міжреспубліканський філіал Інституту наукового атеїзму Академії суспільних наук при ЦК КПРС (очолював тоді член-кореспондент АН України, професор О.Онищенко). Якщо перша інституція займалася дослідженням особливостей релігійного феномену в різноманітні його конфесійних виявів і поліфункціональності, то друга акцентувала свою увагу на проблемах живучості релігійності за умов соціалізму і визначенні шляхів її подолання. Ця особливість дослідницьких зусиль знайшла своє відповідне вираження і в публікаціях відділу й філіалу.

В період перебудови дещо змінилося ставлення держави до релігійних організацій, їх діяльності. Лояльнішою стала до виявів релігійності і Комуністична партія. Це актуалізувало питання об'єднання двох релігієзнавчих інституцій України і утворення в структурі Академії наук України солідного наукового підрозділу з дослідження релігійних явищ і процесів. З ініціативи професора О.Онищенка Президія АН УРСР 26 червня 1991 року прийняла Постанову «Про створення Відділення релігієзнавства Інституту філософії АН УРСР», укомплектувавши його штати за рахунок наукових працівників сектору філософських проблем релігії та атеїзму і переведених до нього 12 співробітників Міжреспубліканського філіалу. Цією Постановою було передбачено автономне існування Відділення в структурі Інституту філософії, бо ж названою Постановою йому дозволялося мати свою Вчену Раду на правах таких рад академічних інститутів, одержувати фінансування окремим рядком та ін. **Керівником Відділення було призначено його фундатора члена-кореспондента АН України Олексія Онищенка.**

Ухвалене Президією АН УРСР Положення про Відділення релігієзнавства визначало такі **основні завдання його діяльності:**

- ✓ розробка теоретичних і методологічних проблем релігієзнавства;

- ✓ вивчення релігійної ситуації в Україні, прогнозування її змін, аналіз причин і форм міжцерковних конфліктів, розробка програм нормалізації релігійної ситуації, формування у суспільстві атмосфери релігійної терпимості і громадянського миру;
- ✓ дослідження історії релігій і церков в Україні; аналіз релігійних вірувань українців за рубежом, діяльності релігійних організацій діаспори, її впливу на релігійне життя на Україні; координація релігієзнавчих досліджень в установах АН УРСР та вузах республіки; здійснення підготовки наукових кадрів і підвищення їх кваліфікації.

Відтак Відділення релігієзнавства було створене десь за два місяці до здобуття Україною незалежності. Але вже тоді перед ним були поставлені завдання, які виходили за межі тієї антирелігійної визначеності і зорієнтованості на боротьбу з релігією, що характеризували діяльність Міжреспубліканського філіалу.

Утворені у Відділенні три відділи приступили до дослідження актуальних на той час наукових проблем, а саме: відділ філософії релігії (завідувач - д.філос.н. А.Колодний) - «Методологічні принципи і категоріальний апарат релігієзнавства», відділ історії релігії (завідувач - д. філос.н. П.Яроцький) – «Історія Православної Церкви в Україні» та відділ соціології релігії (завідувач - д.філос.н. П.Косуха) – «Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, прогнози».

Наступили роки зміни світоглядних парадигм оцінок релігії, її функціональності, свободи буття в суспільстві. Це не легко далось ряду дослідників. Свідченням цього є не лише зміна деkim з них місця роботи, а й незначна кількість наукових видруків Відділення у першій половині 90-х років м.ст. Тут назвемо колективні монографії «Історія християнської церкви на Україні» (за ред. О.Онищенко, 1991), «Релігія в духовному житті українського народу» (за ред. А.Колодного, 1994), «Сучасна релігійна ситуація в Україні» (за ред. П.Косухи, 1994), книги М.Бабія «Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення» (1994), В. Любчика «Біблійні пророцтва у світлі катаклізмів ХХ століття» (1993) та ін.

Позитивом тогочасної роботи Відділення є **організація і проведення широкомасштабних соціологічних досліджень стану і рівня релігійності в країні**. Водночас для державних органів Відділенням було підготовлено біля двадцяти науково-експертних матеріалів з аналізом різних актуальних проблем релігійного життя України.

З липня 1993 року Відділення очолив професор Анатолій Колодний. З його ж ініціативи восени цього року було **утворено Українську Асоціацію релігієзнавців**, що дало можливість об'єднати зусилля всіх дослідників країни на колективне вивчення актуальних проблем релігієзнавчої науки. Формуються осередки УАР десь в 15 областях України. Це – Львів (керівником осередку стає В.Гаюк), Тернопіль (А.Гудима), Полтава (В.Пашенко), Луцьк (П.Кралюк). Чернівці (В.Докаш), Рівне (П.Саух), Київ та область (В.Суярко), Севастополь (А.Глушак), Житомир (В.Щедрін), Чернігів (С.Мащенко), Харків (А.Щедрін), Одеса (П. Лобазов), Миколаїв (С.Свистунов), Донецьк (І.Козловський), Хмельницький (Л.Виговський), Ужгород (М.Полінчак) та ін. Активізації релігієзнавчих досліджень і водночас перетворенню дослідників релігійних явищ і процесів в злагоджену корпорацію науковців сприяло проведення в різних містах України (із відповідною тематичною спеціалізацією на наступне) наукових релігієзнавчих конференцій із широкого спектру проблем нашої науки. Так, на базі Львівського Музею історії релігії вже в 1991 році було започатковано проведення Круглих столів “Історія релігії в Україні”. Севастополь заспеціалізувався на конференціях з проблем релігійної духовності, Полтава – з проблем співвідношення релігії і культури, Чернівці – з проблем суспільного функціонування релігії, Тернопіль – з проблем етнології релігії, Хмельницький – з проблем регіональних особливостей релігійного життя та ін. Позитивом конференційної роботи релігієзнавців став не лише видрук їх організаторами збірників виголошених доповідей і повідомлень, а й широке залучення до їх роботи богословських релігієзнавців. В такий спосіб було налагоджено в Україні творчу співпрацю двох відмінних гілок релігієзнавства. Зрештою знані богослови України стали писати і захищати кандидатські дисертації з релігієзнавства в **Спеціалізованій науковій раді**, яка продовжувала свою роботу (і нині працює) в Інституті філософії за трьома фаховими напрямками – філософія, історія та соціологія.

При утворенні Відділення в його штаті працювало 35 наукових співробітників. Але тяжка економічна криза України перших років її незалежності зумовила визначене Президією НАН України скорочення штату працюючих у Відділенні до 19. Проте реальне фінансування дало можливість їх мати лише 15. Поставало навіть питання реформування цієї єдиної в Україні академічної релігієзнавчої інституції і передачі її відділів у різні відповідно інститути Академії наук. Однак здоровий глузд переміг. Феномен релігії можна і слід досліджувати не лише в цілому, а й як ціле. Тому вивчення її як складової предмету різних суспільних і

гуманітарних наук не дає можливості глибинного наукового освоєння цього надто специфічного і дещо утаємниченого духовного феномену у всій його цілісності. Як ціле, у всій сукупності її складових і складній функціональності, релігію може досліджувати лише така гуманітарна наука як релігієзнавство. То ж зрештою вдалося зберегти Відділення, а водночас і викладання у вузах як обов'язкової навчальної дисципліни курсу з релігієзнавства. Хотілося б відзначити особливу роль в останньому завідувача кафедрою культурології (на той час) Київського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова професора Миколи Заковича.

В перші роки діяльності Відділення налагоджується його творча співпраця з Державним Комітетом України у справах релігії. З метою проведення науково обґрунтованої політики держави у сфері релігійного життя при ДКР за головування там А. Зінченка і А. Коваля декілька років діяла науково-методична рада, до якої входили провідні науковці-релігієзнавці, переважно із Відділення релігієзнавства. Це давало можливість уникнути суб'єктивізму у вирішенні складних проблем релігійного життя, вираженого їх розв'язання з врахуванням потреб та інтересів українського державотворення і національного відродження.

Протягом 15 років буття відділення відбулися помітні зміни в його структурі, змінювався і штат працюючих. Фінансова скрута змусила скоротити відділ історії релігії, а відділ соціології релігії із-за відсутності коштів на проведення репрезентативного соціологічного вивчення релігійних явищ прийшлося реорганізувати у відділ проблем релігійних процесів в Україні.

Помітний слід в роботі Відділення за роки його діяльності залишило ряд наукових співробітників, які з тих чи інших причин поміняли місце праці або відійшли у світ потойбіччя. Серед них насамперед варто згадати докторів філософських наук, професорів Бориса Олександровича Лобовика (1923-1999) і Петра Івановича Косуху (1935-1996). **Б.О.Лобовик** залишив у спадок українському релігієзнавству свої неперевершені праці з гносеології релігії. Він дав всебічну характеристику гносеологічного механізму абсолютизації суб'єктивної сторони чуттєвих даних і ролі елементарного абстрагування в релігійному відображенні, розкрив релігійне практично-духовне відношення як культурно-інституційний спосіб існування ідеї надприродного (книги “Буденна релігійна свідомість”, “Релігійні погляди, почуття, поклоніння”, “Об'єкт і форма релігійного відображення”, “Религиозное сознание и его особенности” та ін.). В останні роки життя Борис Олександрович вивчав давні вірування українців, з'ясовував особливості їх віри в надприродне. **П.І.Косуха**

залишив про себе пам'ять насамперед як дослідник соціально-етичного вчення пізнього протестантизму, соціолог релігії. Під його керівництвом були проведені в 1993-1995 роках широкомасштабні соціологічні дослідження трансформацій релігійної свідомості і функціонування релігійних спільнот за умов свободи совісті. Наслідки цих досліджень були використанні при написанні видрукованої в 1994 році у двох частинах праці “Сучасна релігійна ситуація в Україні: стан, тенденції, перспективи”. Разом з церквою євангельських християн-баптистів петро іванович і очолювана ним група дослідників провели ґрунтовне вивчення у всіх областях країни архівних джерел з історії баптизму на українських теренах, видрукували тематичний збірник цих архівних матеріалів.

Працюючи у відділенні, написав свою докторську дисертацію “Інституалізована православна релігійність в контексті сучасної суспільно-політичної ситуації в Україні” нинішній завідуючий кафедрою культурології українського національного університету ім. М.Драгоманова **Віктор Бондаренко**. Проблемам православ'я України 1900-1917 років була присвячена докторська дисертація і наукові публікації **Геннадія Надтоки**, який тепер працює в національному інституті стратегічних досліджень. Завершувала роботу над своєю докторською дисертацією з психології релігії, працюючи у відділенні, **Олена Карагодіна**, яка нині є зав. кафедрою психології Академії праці і соціальної роботи.

У Відділенні працювали в різні роки і залишили про себе добру згадку доктор філософських наук **Віктор Фоміченко** (дослідження християнської антропології), кандидати філософських наук **Микола Філоненко** (дослідження православ'я), **Юрій Терещенко** (дослідження релігійної моралі), **Олександр Сарапін** (проблеми філософії релігії), **Микола Литвиненко** (дослідження суспільного функціонування релігії), **Володимир Любчик** (проблеми біблійної есхатології) та ін.

В наступні роки науково-дослідницькі групи відділення виконали такі **планові дослідницькі теми**: “Феномен релігії: природа, сутність, функціональність”, “Особливості і віхи історії Українського Християнства” та “Релігійна діяльність в контексті суспільних процесів” (1994-1997 роки), “Феномен релігії: історіософське осмислення” та “Релігійний чинник в контексті етносоціальних і політичних процесів в Україні” (1998-1999 роки), “Трансформація релігійної духовності за умов модерну і постмодерну” та “Тendenції розвитку релігії і релігійності в українському суспільстві”(2000-2002 роки), „Релігійний фактор в контексті політичного життя і духовних трансформацій українського суспільства” та „Релігія в контексті глобальних процесів сучасності”

(2003-2005 роки).

Нині науково-дослідницькі групи Відділення працюють над плановими темами „Процес конфесіоналізації релігії: закономірності і прогнози” (відділ проблем релігійних процесів, науковий керівник - проф. Л.Филипович, 2006-2008 рр.), „Дисциплінарна структура релігієзнавства: змістовне наповнення і тенденції змін” (відділ філософії релігії, науковий керівник - проф. А.Колодний, 2006-2008 рр.). Загальновідділенівською темою є “Стан і прогнози релігійних процесів України на ближнє десятиліття” (наукові керівники - професори А.Колодний та П.Яроцький, 2005-2007 рр.).

Окрім планових тем Відділенням в різні роки виконувалися й позапланові теми, зокрема “Міжконфесійні і внутрішньоконфесійні конфлікти: стан, причини і тенденції”, “Нові релігійні течії та культу в період соціально-економічної кризи посткомуністичного суспільства в Україні”, “Історія євангельсько-баптистського руху в Україні”, “Національний і релігійний чинники в контексті історії України”, “Свобода релігії в країнах постсоціалістичного простору”, „Буття ісламу в Україні і світі: стан і прогнози” та „Іслам і євроінтеграція: проблеми і перспективи” й інші.

За останні десять років своєї науково-дослідницької діяльності (1996-2006 роки) друкована продукція Відділення лише книжково-брошурної форми становить біля 250 видань. Її перелік подається в додатку до цієї книги. Це є праці із загального релігієзнавства, етнології, конфесіології і політології релігії. Значний доробок Відділення має в дослідженні християнства, історії релігії і Церкви в Україні, проблем свободи буття релігії та ін. Знаковими видруками відділення були “Академічне релігієзнавство” (за ред. А.Колодного, 2000 р.), “Релігієзнавчий словник” (за ред. А.Колодного і Б.Лобовика, 1996 р.), “Історія релігії в Україні”(за ред. А.Колодного і П.Яроцького, 1999 р.). Важливим науковим проектом Відділення є десятитомна “Історія релігії в Україні”, сім книг якої вже побачили світ. Передбачене завершення роботи над проектом в 2007 році. Йде активна робота над трьохтомною Українською Релігієзнавчою Енциклопедією. В серійному виданні “Мислителі української діаспори” вийшли книги Володимира Олексюка зі США “Християнські основи української філософії” (1996), Івана Музички з Італії “Християнство в житті особи і народу” (1999), Степана Ярмуса з Канади “Досвід віри українця” (2002) та Івана Шевціва з Австралії “Християнська Україна” (2003). На черзі видання вибраних праць Івана Ортинського та Юрія Мулика-Луцика.

Відділення має свою наукову і публіцистичну періодику.

Видруковано вже десять чисел щорічника “Релігійна свобода”, сорок чисел кварталника “Українське релігієзнавство”, сімдесят п’ять чисел щомісячника “Релігійна панорама”. Із-за відсутності фінансування застопорився видрук брошур із серій “На допомогу викладачу релігієзнавства” і “Конфесії України”.

Різними шляхами відділенню вдається віднайти кошти на видрук колективних праць, зокрема циклу наукових збірників з питань історії та функціонування християнства, свободи буття релігії та ін. Це і спонсорство релігійних організацій, і співробітництво з вузами і установами, які ще можуть профінансувати видання, й індивідуальне спонсорування, і самооплатні видання. У всякому разі керівнику Відділення нині приходиться не лише поставати в ролі організатора наукової діяльності, наукового редактора і автора, а й менеджера, пошуківця-прохача. Держава на видрук наукової продукції своїх наукових інституцій не дає ні копійки. Це не те, що було колись, коли під кожную планову тему обов’язково передбачався оплачуваний Президією НАН України видрук у нашому ж видавництві “Наукова думка” монографії. Інколи держава ще дає кошти на видрук книг до якихось особливо значимих ювілеїв. Тут нам вдалося скористатися ювілеєм Петра Могили і 2000-річчям від Різдва Христового.

Індивідуально співробітниками Відділення видруковано ще біля шестисот статей, тез, статей-довідок для різних енциклопедій і словників, методичних розробок тощо у різних виданнях. Все це вимірюється тисячами друкованих аркушів. Але здобуток свій ми вимірюємо не аркушами, а актуальністю наших наукових пошуків, науковою новизною видруків.

Безпосереднім своїм науковим здобутком ми вважаємо визначення об’єкту і предмету релігієзнавства, гносеологічний і антропологічний підхід до з’ясування специфіки феномену релігії, виявлення загальних закономірностей релігійного процесу у світі й Україні, розкриття особливостей віроповчальної системи ряду конфесій і їх історії, дослідження новітніх релігійних процесів в Україні за умов постмодерну і глобалізації, розкриття механізму свободи буття релігії в суспільстві, співвідношення релігійних та етнічних чинників в суспільному житті та ін.

Важливими напрямками роботи Відділення релігієзнавства протягом всього часу його діяльності була не лише розробка важливих наукових тем, підготовка науково-аналітичних і експертних документів на основі вивчення релігійних процесів в Україні, а й організація і проведення міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових

конференцій. З 1996 року їх нами було проведено відповідно 46, 33 та 15. Зокрема масштабними є організовані нами разом з Держкомом релігій, Міжнародною академією свободи релігії та Міжнародною асоціацією релігійної свободи майже щорічно конференції з проблем свободи релігії. На конференцію “Свобода релігії і глобальні трансформації в сучасному світі” з цього циклу лише у травні 2004 року приїхало понад 70 учасників з 23 країн світу. Все це свідчить про наш імідж у світовому співтоваристві релігієзнавців і наші наукові й науково-організаційні можливості.

Разом з Центром релігійної інформації і свободи УАР та Українською Асоціацією релігійної свободи нами проведено біля 20 днів релігійної толерантності в обласних центрах країни із запрошенням до участі в їх роботі представників різних конфесій. Своєю діяльністю, співпрацюючи із Державним комітетом (потім – департаментом) України у справах релігій, іншими громадськими організаціями, відділення всіляко сприяє утвердженню в країні свободи релігії й віровизнань. До нас приходять для творчої співпраці, а то й вирішення проблем свого буття в суспільстві представники різних конфесій і церков – великих і малих, традиційних і нетрадиційних, офіційно діючих і ще незареєстрованих. Сповідуючи принцип: Бог – один, а шляхів до нього багато, ми не виявляємо якусь упередженість до жодної з наявних в Україні конфесій. До цього зобов’язує наше основне покликання – об’єктивний, незаангажований і всебічний аналіз релігійних процесів сьогодення. Країна наша на шляху до громадянського суспільства, в якому кожна людина – суверен своєї долі. Ніхто не має права нав’язувати іншому свій конфесійний вибір, бо він є такою ж мірою істинний, як і той, який обрав інший.

Відділення відкрите для творчої співпраці з науковими, освітянськими, культурно-просвітницькими та іншими організаціями, до виконання спільних наукових проєктів, проведення соціологічних досліджень, вивчення історії окремих конфесій в Україні, громадської думки щодо них та ін. Ми відкриті також до творчої співпраці у можливих формах з конфесійними навчальними і дослідницькими інституціями, до сталого діалогу з керівництвом різних релігійних організацій. Під керівництвом наукових співробітників Відділення писали або пишуть докторські і кандидатські дисертації послідовники православ’я і рідновірства, баптизму і адвентизму, католицизму і лютеранства. Відділення творчо співпрацює з Львівським Музеєм історії релігії, відповідними кафедрами і факультетами Національного педуніверситету ім. М. Драгоманова, Національного університету “Києво-Могилянська Академія”, університету “Острозька Академія”,

Херсонського держуніверситету, Чернівецького Національного університету ім. Ю.Федьковича, Хмельницького університету управління і права, Кременецького медучилища ім. А.Річинського та ін.

Співробітники Відділення викладають як у вузах Києва, так і на спеціальних факультетах в університетах інших міст України велике різноманіття релігієзнавчих курсів і спецкурсів. При цьому ними, як викладачами, підготовлено низку підручників, методичних посібників і програм. Згадаймо тут принагідно підручники для студентів з релігієзнавчих спеціалізацій та аспірантів “Академічне релігієзнавство” та “Історія релігії в Україні”, підручники “Релігієзнавство” П.Яроцького та „Основи релігієзнавства” А.Колодного. Останнім написано також підручник “Релігієзнавство” з дистанційної форми навчання, впроваджено в навчальний процес елементи програмованого контролю, вивчення конфесій через безпосередні контакти з їх носіями. Відділення при відсутності в Україні інших організаторів (раніше це була кафедра релігієзнавства Шевченківського університету) взяло на себе також функцію організації і проведення всеукраїнських, регіональних та міських семінарів викладачів релігієзнавчих дисциплін.

Вагомим здобутком діяльності Відділення є включення української релігієзнавчої науки в ареал світового інституційованого релігієзнавства. Співробітники відділення індивідуально виїждять на релігієзнавчі конференції і форуми в різні країни зарубіжжя. Це – США, Англія, Франція, Іспанія, Італія, Австралія, Греція, Ізраїль, Данія, Польща, Росія, Латвія, Японія, Індія та ін. Відділення також постійно приймає у себе зарубіжних релігієзнавців, проводить з їх участю міжнародні наукові конференції.

Як вище зазначалося, кадрово Відділення майже повністю оновилося, прийшла до нього здібна наукова молодь. Нині в його штаті працює лише три співробітники перших років його функціонування. Це – В.Єленський і П.Яроцький, які прийшли до нього з філіалу, і А.Колодний – з інститутського сектору. То ж заяви в пресі декого з наших “нелюбів” типу Васі Анісімова і Вані Зорі, що у Відділенні зібралися колишні атеїсти, звучать від їх невігластва і злопыхательства.

Нині відділення має два відділи (філософії релігії – завідувач д.філос.н. А.Колодний та проблем релігійних процесів в Україні – завідувач д.філос.н. Л.Филипович) і науково-дослідницьку групу з ісламознавства, яку очолює д.філос.н. О.Саган. **У Відділенні працюють 6 докторів і 10 кандидатів наук.** Окрім участі у виконанні визначених Президією НАН України наукових тем, кожний науковець зокрема має якісь свої проблемні уподобання, де він, як правило, має найбільші

наукові здобутки. Скажу по декілька слів про кожного з них.

Доктор філософських наук, професор **Петро Яроцький** (1933) спеціалізується на дослідженні католицизму і протестантизму, їх історії і сьогодення. Саме під його редакцією вийшли книги “Католицизм” (2001), “Протестантизм в Україні”(2002) та „Пізній протестантизм” (2007). Раніше об’єктом уваги науковця було і православ’я (“Українське православ’я” [К., 1997] та “Історія Православної Церкви в Україні” [К., 1997]). Свою викладацьку майстерність П.Яроцький оприлюднив в підручнику “Релігієзнавство” (2004). Іменитий науковець має десятки підготовлених за його керівництва докторів і кандидатів наук. Він – активний учасник багатьох наукових конференцій. П.Яроцький – віцепрезидент Української Асоціації релігієзнавців, заступник керівника Відділення.

Доктор філософських наук, професор **Людмила Филипович** (1956) znana як дослідник проблем з етнології релігії та новітніх релігійних течій. Вони розглядаються в її монографіях “Етнологія релігії” (2000), “Релігійна духовність українця”(1996, в с/а), “Релігія і Церква в сучасній Україні”(2000, в с/а англ. мовою) та “Нові релігійні течії України” (2001, в с/а). За її редакцією видруковано в 2006 році колективну монографію „Релігія і нація в суспільному житті України й світу”. Л.Филипович відзначається активною участю в роботі міжнародних релігієзнавчих асоціацій, багатьох зарубіжних наукових конференцій в різних країнах світу. Особливу увагу вона приділяє роботі з науковою молоддю. З її ініціативи працює вже п’ять років міжнародна Молодіжна школа релігійної толерантності. Л.Филипович є виконавчим директором Центру релігійної інформації і свободи УАР і віцепрезидентом Української Асоціації релігійної свободи. Вона брала активну участь в організації і проведенні в багатьох містах України Днів релігійної свободи.

Доктор філософських наук **Віктор Єленський** (1957) досліджує сучасні релігійні процеси як у світі в цілому, так і переважно в країнах посткомуністичного простору (“Релігія після комунізму” [К., 2002] та “Релігія. Церква. Молодь” [К., 1996]). Він тривалий час був головним редактором і водночас активним автором науково-популярного часопису “Людина і світ”. Нині є президентом Української Асоціації релігійної свободи. В.Єленський відомий в міжнародних колах правозахисників свободи релігії.

Кандидат філософських наук **Михайло Бабій** (1942) хоч і відноситься до релігієзнавців старшого покоління, але його характеризує завжди сучасність наукового мислення й оцінок релігійних процесів як у

світі, так і в Україні. Саме М.Бабію належить наукове визначення змісту тих понять і категорій, якими керується не лише релігієзнавець-науковець, а й релігієзнавець-практик, звертаючись до осягнення сфери свободи буття релігії, державно-конфесійних відносин (Свобода совісті: філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення [К.,1994]). Дослідник є автором багатьох науково-аналітичних матеріалів, які готувало Відділення для владних структур. За його редакцією вже чотири рази виходили у світ збірники правових документів з питань свободи совісті, релігії та релігійних організацій. М.Бабій є активним організатором і учасником багатьох наукових конференцій і Днів релігійної толерантності. Завершує роботу над докторською дисертацією “Свобода совісті: філософсько-релігієзнавча парадигма та її концептуальні виміри”.

Доктор філософських наук **Олександр Саган** (1966) знаний як дослідник феномену православ'я. Цьому присвячені дві його монографічні праці – “Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан”(2004) та “Національні прояви православ'я: український аспект”(2001), а також серія статей у різних виданнях. Активний в громадсько-релігійному житті. Протягом п'яти років брав участь в редагуванні щомісячника “Релігійна панорама”.

Доктор філософських наук **Віталій Шевченко** (1954) в українському релігієзнавстві відомий як дослідник православно-католицьких взаємин („Православно-католицька полеміка та проблеми унійності в житті Руси-України доберестейського періоду” [К., 2002]). Нині об'єктом його наукової уваги є українська місійність та історія української богословської думки.

Кандидат філософських наук **Валерій Климів** (1946) відомий своїми працями з історії православ'я (“Православ'я в Україні” [К., 1999] та “Святитель Димитрій (Данило Туптало)” [Львів, 1996]). Після праці в Держкомі релігій об'єктом уваги дослідника стали питання державно-церковних відносин в Україні. Докторська дисертація дослідника зорієнтована на вивчення феномену монастирів і монашества.

Кандидат філософських наук **Сергій Здіорук** (1955) працює у Відділенні за сумісництвом, але це не заважає йому бути активно задіяним в наше наукове і громадське життя. Відомі праці С.Здіорука з етнології релігії, його аналітичні аналізи релігійних процесів сучасної України, які даються ним в багатьох статтях і виступах на наукових конференціях. Видрукувана ним монографія „Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні XXI століття” (2005) слугуватиме основою для завершення написання докторської дисертації і захисту її в 2007 році.

Кандидат філософських наук **Сергій Свистунов** (1951) зорієнтований на вивчення тих трансформаційних процесів, які характеризують релігійне життя доби постмодерну. Цьому присвячені його наукові публікації і виступи на наукових конференціях.

Кандидат філософських наук **Павло Павленко** (1964) зорієнтований на вивчення доби раннього християнства. Цьому присвячені його монографії “Платон і християнство” (2001) та “Ісус Христос – постать історії” (2002). Свіжі думки висловлює дослідник з питань функціонування нових релігійних рухів в умовах національного відродження України. Навчаючись з 2006 року в докторантурі, працює над дисертацією „Проблема етнічного та універсального в християнстві: взаємозв’язок, засади, тенденції, особливості (європейський контекст)”.

Кандидат філософських наук **Олег Бучма** (1968) зосереджений на вивченні специфіки релігійних відносин, різноманіття їх виявів. Він є вченим секретарем як Української Асоціації релігієзнавців, так і Спеціалізованої ради із захисту релігієзнавчих дисертацій.

Кандидат філософських наук **Ольга Недавнія** (1966) є знаним науковцем з дослідження феномену греко-католицизму (“Греко-Католицизм в контексті духовного самовизначення українців між християнським Сходом і Заходом” [К., 2000]), католицизму взагалі. Вона плідно працює над докторською дисертацією, присвяченою особливостям сучасного функціонування католицьких інституцій, релігійності послідовників католицьких конфесій.

Кандидат філософських наук **Ганна Кулагіна** (1969) від дослідження синкретизму православ’я з давніми віруваннями українців перейшла до вивчення проблем релігійної психології. Бере активну участь в роботі наукових конференцій, громадсько-релігієзнавчому житті. Є вченим секретарем Відділення.

До молоді порослі наукових співробітників Відділення відносяться кандидати філософських наук **Віта Титаренко** (1970) та **Оксана Горкуша** (1973). Якщо першій вдалося ґрунтовно дослідити таке складне релігійне явище як християнський харизматизм, то друга – зосередила свою увагу на не менш складному феномені – концепті Логосу в загальнохристиянській парадигмі. Особливості студентської релігійності досліджує м.наук.сп. Відділення **Н.Гаврілова**, а природу християнського екуменізму пров. інженер **О.Кисельов**.

Поруч з науковцями Відділення плідно працюють над своїми дисертаціями аспіранти стаціонару Дм.Базик, Т.Хазир-Огли, О.Проляка та ін. В заочній аспірантурі Відділення нині навчається вісім осіб, прикріплено для написання докторських і кандидатських дисертацій

семеро.

Щороку нами проводиться конкурс наукових робіт молодих релігієзнавців. Як правило, переможці конкурсу приходять до нас в аспірантуру, беруть участь в роботі школи молодого релігієзнавця.

З 1998 року Відділення має своїх почесних наукових співробітників. З вітчизняних науковців це – П.Кралуєк (Острог), А.Гудима (Тернопіль), В.Гаюк (Львів), В.Докаш (Чернівці), А.Глушак (Севастополь), Н.Стоколос (Рівне), Е.Мартинюк (Одеса), П.Мазур (Кременець), а із зарубіжних – І.Музичка (Італія), Ст.Ярмусь (Канада), К.Дюрем, Г.Біддульф та Д.Дерек (США), І.Шевців (Австралія), С.Фостун та А.Баркер (Англія), Г.Гофман (Польща). Почесні наукові співробітники беруть активну участь у виконанні планових проектів Відділення, друкуються в його виданнях, беруть участь в роботі відділенських наукових конференцій.

Що дає можливість порівняно невеличкому науковому колективу виконувати такий обсяг наукової, науково-організаторської, науково-просвітницької та громадсько-релігієзнавчої роботи?

По-перше, це ще якийсь збережений безкорисливий і самовідданий творчий ентузіазм. По-друге, постійний пошук нових форм свого самовияву як на колективному, так і на індивідуальному рівнях. По-третє, налаштована в межах України творча координація і кооперація релігієзнавчих досліджень, а відтак нас не 15, як це значиться у відділу кадрів, а всі 150. По-четверте, велике різноманіття форм творчої співпраці із зарубіжними релігієзнавцями і богословами різних конфесій. По-п'яте, створена реальна можливість оприлюднити свої наукові здобутки на наукових конференціях і видрукувати в їх матеріалах, а також в чисельних інших відділенівських наукових збірниках і періодичних виданнях. По-шосте, успішне оволодіння релігієзнавчою молоддю інформативною базою Відділення і безкоштовне забезпечення Відділенням цієї можливості. По-сьоме, сформоване в колективі відчуття дружньої творчої сім'ї, відсутність склок і нашіптувань. Не налаштовані на таке життя егоїстичні особи самі залишають (і слава Богу!) Відділення, що дає, зрештою, лише позитивні і значимі наслідки в його роботі.

Разом із Центром релігійної інформації і свободи УАР Відділенню вдалося відкрити Бібліотеку релігієзнавця і укомплектувати її новинками релігієзнавчих видань, надісланими різними конфесіями їх видруками. До бібліотеки щороку регулярно надходить більше 60 періодичних видань різних конфесій і церков – часописів і газет. В Бібліотеку передали книги із своїх домашніх бібліотек щедрі і свідомі релігієзнавці старшого покоління. Тут є також списки основних книг

домашніх бібліотек ряду знаних науковців, переклади іншомовних релігієзнавчих видань минулих років, перелік релігієзнавчих статей, видрукованих в філософських та релігієзнавчих часописах України і росії.

Відділення релігієзнавства – це високопрофесійний, із значним творчим потенціалом та науковим досвідом колектив, який на рівні самостійної наукової інституції Національної Академії наук України виконує поставленні перед ним завдання. Воно з успіхом виконує свою функцію із наукової розробки фундаментальних і прикладних релігієзнавчих проблем, координації релігієзнавчих досліджень, організації наукових конференцій, підготовки наукових кадрів, виведення українського релігієзнавства і його представництва в міжнародному науковому ареалі з фаху.

3. ЕТНОЛОГІЯ РЕЛІГІЇ – АКТУАЛЬНА СФЕРА УКРАЇНСЬКОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

Етнологія релігії – це порівняно молода сфера релігієзнавства, що виникла як наслідок міждисциплінарного дослідження етносу і релігії. Саме вона вивчає велике багатоманіття аспектів взаємодії і поєднання цих суспільних феноменів, хоча, як відомо, релігія й етнос постають об'єктом уваги різних галузей науки - релігієзнавства, етнології, антропології, етнографії, культурології, історії та ін. Кожна з них у своєму контексті аналізує їх сутність, функціональність, історію, навіть якийсь специфічний аспект їх взаємодії. Поява ж етнології релігії як окремої сфери релігієзнавчої науки зумовлена необхідністю цілісного підходу до вивчення складної системи відносин “релігія-етнос” у всьому їх різноманітті форм, видів, типів. Синтетичність суспільних феноменів, які виникли внаслідок взаємодії етносів і релігій, покликали до життя спочатку комплексні дослідження цих явищ, а пізніше - й синтез наук, які їх вивчали. Останнє – це свідчення подальшого розвитку людського пізнання, необхідний етап на шляху поглибленого розуміння взаємин етнічного та релігійного. Ці суспільні явища впродовж історії настільки тісно переплелися між собою, що в певні періоди суспільного життя істотно впливали на тенденції і напрямки всесвітнього історичного процесу, визначали характер формування його закономірностей.

Сучасний академічний інтерес української науки до етносу і релігії пов'язаний з тим, що донедавна вони не були визначені як актуальні для наукового вивчення, оскільки пануюча ідеологія віднесла їх